

והנה האדם שחננו האל יתעלה בינת-לב, להשכיל בעניני העבודה וטהרת-הלב, להתהלך לפניו ית', לא ימצא קורת-רוח כלל אם יעזב התבוננותו לפי ערכו, ואינו רשאי לעזוב, כי עם נתינתו חלקו הראוי לחלק המעשי שבתורה עליו להבין כי זהו מה שראוי לו לפי שורש נשמתו, ע"כ בעזבו זה יבצר ממנו המשך הקדושה היראה והשעשוע כחדות ד', משא"כ במי שאינו מוכן כ"כ.

מסר אגין א"ר כ"ט

על-כן כל מה שאני כותב ומעורר בדברים אינו כ"א שנקום לעזור את נשמותינו, - שתשועת הנשמה הכללית של כל עם ד' בכך תלויה היא. - ע"י מה שנקבע לימוד קבוע בכל אותם הספרים היקרים, הראשונים והאחרונים, של חלקי המוסר והיראה, הנגלים והנסתרים, ספר אחר ספר, ולהשתדל לעלות במעלות הסברה והעיון בזה, לא בדרך הציור של יראת שמים המורגלת, שהיא באמת רק בבוזאה דבבוזאה של יראת שמים אמתית, הבאה מתוך לימוד קבוע ומסודר בלא הפסק אפילו יום אחד.

אליהו הראיה חא אילנה ב"ה

ועל הכל הוא תלמוד תורה לפי שתלמוד תורה הוא שכלי והוא קדושה גמורה. לכן אם מניח אביו ואמו והולך ללמוד תורה אינו נענש, ובוזה בארו כמה גדול תלמוד תורה, כי מפני שהתורה היא שכלית אלהית היא על הכל, השכל יש לו צירוף וחבור אל הגשמי וזוהי התורה האלהית שהיא נבדלת לגמרי:

לפי הגמרא א"ר

מפני כי התורה הוא השכל העליון וקשה לקנות התורה, שהיא שכל העליון, לכן צריך שיהיה אל האדם הכנה לקבל התורה ואלי"כ לא יקבל אותה. והכנה שצריך לתורה הם דברים הרבה מאוד עד שהוא ראוי אל התורה, כי האדם הוא בעל גוף והתורה היא שכל אלהי, לכן צריך האדם שיהיה רחוק מן המדות שהם גשמיים וצריך להבק במדה שהיא שכלית. ועיקר המדה שהיא שכלית היא הענוה כמו שיתבאר טיבן זה בחימומו. ולכן אי אפשר לקנות התורה כי אם בעל מדה זאת:

לפי הגמרא א"ר

צריך לדעת שבקיות זה לא התכלית. אפשר גם זה, איזה חלק מהיום, למי שרוצה "לחטוף ש"ס", אבל, העיקר הוא הלימוד בעיון, לזכות לשכל של תורה. ישנו ביטוי: הגאון הח"ב - חריף ובקי, ומעולם לא שמענו: הבו"ה. ולא בחינה. אמנם כן, "העולם צריכים למאין חייטין", צריכים גם לזה, אבל לא זה העיקר. העמקות, החריפות, עומק השכל של תורה הוא העיקר.

לפי הגמרא הגמרא חא א"ר כ"ט

הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד אגור פרק ג' הלכה ב'

והנה יש באדם אשר אין בו תורה שני דברים, האחד שהוא רק מן החכמה, והשני גוף האדם אשר בו עומד החכמה ימצא אצלו הסרון כאשר אין בו באדם החכמה, מצד הבחינה הראשונה יקרא בור ומצד הבחינה השנית נקרא עם הארץ. והרי לך כי האדם אשר אין בו תורה יש בו פחיתות מצד הגוף ומצד השכל, כי לא ימצא בו השכל ומצד זה נקרא בור, ואף כחות הגוף כלם הם חסרים כאשר הוא בלא חכמה ותורה ומצד זהו יקרא עם הארץ. והוא שאמר אין בור ירא חטא, כי יראת שמים שהוא מקבל היראה מן השי"ת, ומי שחסר התורה שהיא החכמה האמיתית אין מקבל היראה מהשי"ת, ודבר זה אמרו ג"כ אמ' אין חכמה אין יראה כמו שיתבאר. ודבר זה ברור, כי כאשר האדם קרוב אל המלך הוא ירא ממנו ולא ירא ממנו כאשר האדם הוא רחוק ממנו שאז אינו מתפעל, ואינו ירא כלל, האיש אשר הוא חסר התורה השכלית נקרא רחוק מן השם יתברך, כי הקירוב אל השי"ת הוא על ידי התורה עד שעל ידי התורה בני אדם דבוקים בו יתברך וכאשר בארנו למעלה, הוא מבוואל בעצמו כי הדביקות של האדם בו יתברך על ידי שיש בו תורה, כי זולת זה האדם הוא בעל גוף ואין לבעל הגוף הגשמי התקרבות אל השי"ת אשר הוא נבדל מן הגוף, רק על ידי התורה שהיא שכלית על ידי זה יש לאדם קירוב אל השי"ת. ולפיכך נחשב מי שאין בו חכמה ותורה שהוא רחוק מן השי"ת, וכבר אמרנו לך כי היראה מן המלך כאשר י"ב אל המלך, על כן הבור שהוא חסר החכמה יראת חטא שיהיה ירא מן השם יתברך

דין יו"ם להלכה א"ר א"ר כ"ט

למה ללמוד גמרא הרבה פעמים נשאלתי על ידי תלמידים חדשים בישיבה: "למה צרכיכם ללמוד גמרא הרי לא כולנו מתכוננים להיות רבנים או יוצגנים, דיה לנו ידיעת הלכה פסוקות מהשלחן ערוך?"

זרם של חיים

אמנם היה צורך לכתוב את הדברים, אבל הגמרא אינה ספר רגיל, היא ספר חי, מלא חיוניות. אדם אחד העוסק ב"מדע הספרות" ענין: מדוע מליגעים כוחות צעירים לשבת על הגמרא שהיא לבידינו, מבורך לכאורה זה נכון, הגמרא נראית בלתי מסודרת, לעומת ספר משנה תורה לרמב"ם שהוא מסודר, אלא שהגמרא היא המשך זרמי חיים של וכו' חיים ורעש, הלכה לאגדה. האם זרם חיים יכול להיות שקט גם בתוכנו אין שקט, אלא פעילות בלתי פוסקת במח, בלב ובמרוץ הדם. כך גם הגמרא היא לבידינו של זרם חיים השופע על רבנו והלמידים, זרם של אמונה, זרם של חקר המשפט והעצד, ככל שאתה מתקשר ונאחז בזרם החיים הזה, ככל שאתה מתמלא בחיוניות של תורה שבעל פה, יותר אתה משתכלל ומבריא ביהדותך. "אשרי האיש אשר... בתורה ד' חפצו, ובתורתו יהגה יומם ולילה" (179). ולתוך כך אשרינו בכל המדינה כולה, ואשרינו בקידוש השם לשינוי כל אפסי ארץ.

ליחיי הכיבדי
למינו תוכה חלקה א"ר א"ר כ"ט

אשרי הסרבה בלימוד גמרא

אם כן, כשאתה לומד גמרא, הלכה או אגדה, כשאתה שוקד בתורה ומתדבק בסוגיות הגמרא, כשאתה מתעמק בשכלך, כפי מדה התפתחותך האינטלקטואלית השכלית והמוסרית, כשאתה זוכה להשתכלל יותר ויותר בהבנתך - אתה נפגש עם דבר ד', שנמשך בתורה שבעל פה. זה המובן של לימוד גמרא. רק אנשים יחידים גאדני גאוניס מספיקים להקיף בשלמות את כל הש"ס, את כל התורה שבעל פה, את כל המרחב הגדול של התלמוד בבלי והתלמוד ירושלמי, בירורי הסוגיות בשכל והבנה, יחד עם לימוד ראשונים המצטרפים אליהן. אין זו מידת כל אחד ואחד. אבל אם אינך מסוגל להקיף את הכל, והינך תופס באיזו מידה חלק מסויים, ומצליח לברר אותו באמיתיות, בדעה ובשכל - ככל שאתה זוכה להתמלא ולהתפעם בבירורים השכליים המוסריים האלה - יותר ויותר אתה משלים את אישיותך המוסרית הרוחנית היהדותית. למוד גמרא אינו רק על מנת להיותך רב, אלא כדי להיות יהודי בריא. ככל שאתה מתקשר לתלמוד, יותר יש לך אחיזה בחייו עולם אשר נטע בתוכנו, במדה שאתה מצליח לתפוס, לקנות להכניס לתוכך במובן שכלי הכרתי הבנה את דברי התלמוד, כך אישיותך הפנימית היהודית משתלמת.

הגמרא היא "חינוך ואורח ימינו" (181). אשרי מי שמצליח להרבות בלימוד גמרא, לחטוף כמה שאפשר שנים של בריאות, שנים של חופש וחירות, שנים של שלטת כוחות המחשבה והלב. אשרי מי שזוכה לשנים של קנין תורה על ידי שעורים ולמוד עם חברים, אשרי מי שמקיים: "אמת קנה" (182), בתוך הישיבה, מתגדל יותר ויותר, ומתוך כך גם נותן לאחרים, ומזכה את הרבים בכל מצוא רוחב הארץ.